

Dne 26. marca 1989 se je kolona planincev in pohodnikov ponovno, tokrat že štirinajstič podala na spominski zimski pohod na Porezen. Tu je pred 44 leti, spomladi leta 1945, potekala zadnja sovražnikova ofenziva proti enotam IX. korpusa na Primorskem in Gorenjskem.

Preteklo je štiriinštirideset let od najbolj krvave sovražnikove ofenzive na Primorskem in Gorenjskem. Z njo je poskušal uničiti enote IX. korpusa in narodnoosvobodilno gibanje na Gorenjskem in Primorskem, ki ga je oviralo pri strateškem in taktičnem umiku pred zavzniki z vzhodnega bojišča, z Balkana in iz Italije. Ta ofenziva je trajala več mesecev, najbolj pa se je razmahnila v marcu 1945. Močne sovražnikove sile, sestavljene iz elitnih enot SS in ostalih nemških vojaških enot ter četnikov, domobrancev, italijanskih fašistov in drugih kvizlingov, so se strnile, da obkoliijo in uničijo osvobodilno gibanje v tem delu Slovenije.

Vse enote IX. korpusa so se vztrajno upirale sovražnikovim namenom in jih preprečevale. Enote Gorenjskega vojnega področja so zavzele položaje v Potoku pod Blegošem, kjer so imeli razvrščene vojaške enote ter skladišča, delavnice in druge objekte za potrebe in življenje teh enot. Zaradi vedno večjega pritiska sovražnikovih sil na partizanske položaje pa se je Gorenjsko vojno področje z vsemi svojimi enotami in štabom umaknilo v smeri Črnega vrha ter 22. marca prispelo na sedlo in se naselilo v kasarne bivše italijanske vojske. Za nami so sem prispale tudi ostale enote, in sicer Škofjeloški odred, Oblastni komite KPS za Gorenjsko in njegov zaščitni bataljon, pridružilo pa se je še večje število političnih delavcev tega dela Gorenjske. Proti večeru tega dne so se iz Primorske na Črni vrh umaknile še naslednje enote: brigada Srečka Kosovela, inženirski bataljon XXXI. divizije, dve italijanski brigadi ter igralska skupina IX. korpusa in nekaj osebja korpusnih delavnic iz Cerkna. Skupno se je zbralo okoli štiri tisoč borcev in aktivistov.

Po dogovoru vseh predstavnikov enot, ki so bile zbrane na Črnem vrhu, smo se odločili, da se še isto noč skušamo prebiti preko soteske Davče in nato med Zalim Logom in Prtovcem preko Jelovice v Bohinjsko dolino. Ko pa se je začelo svitati, je iz začelja prišel ukaz, da se vsa kolona, ki je bila dolga do štiri kilometre, vrne na izhodiščne položaje na Črni vrh. Po vrnitvi enot na Črni vrh smo se temeljito lotili njihovega preurejanja. Izločili smo bolne in ranjene in jim določili varuho, da bi se kot manjše enote z manevriranjem lažje zamaskirale in se ogibale borb s sovražnikom. Tako smo osnovali dva ešalona in jima določili smeri pohoda iz sovražnikovega obroča:

– Prvi ešalon so sestavljali: 19. brigada Srečka Kosovela, Gorenjsko vojno področje, inženirski bataljon XXXI. divizije, igralska skupina IX. korpusa in del osebja korpusnih delavnic. V tej naši skupini je krenilo na pot okoli 1400 mož in žena, med njimi precejšnje število neoboroženih. V noči med 23. in 24. marcem smo se odločili za pohod preko grebena Porezna (1630 m nadmorske višine) in Soriške planine v Bohinjsko dolino.

– Drugi ešalon, v katerem so bili Škofjeloški obred, Oblastni komite KPS za Gorenjsko, Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, zaščitni bataljon in dve italijanski brigadi, je odšel v smeri Blegoša, Martinj vrha in Jelovice v Bohinjsko dolino.

Tako naj bi skupini s čimmanjšimi izgubami prišli iz sovražnikovega obroča ter nadaljevali svoje borbene naloge. Pohod je potekal v hudi zimi in burji, borci pa so bili izmučeni, slabo oblečeni in s skromno zalogo municije. Bile so resnično težke rezmere za naše enote. Pot od Črnega vrha na Porezen je bila dolga več kot 20 km. Kolona se je uspešno pomikala po izredno težki in naporni poti, ovirani s snežnimi zameti. Sneg je v presledkih segal do kolen, ponekod zmrazjen. Pod težkim bremenom se je udiral, tako da je to še bolj utrudilo borce na poti do vrha Porezna. Predhodnica 19. brigade Srečka Kosovela je zasedla polo-

žaje na vzhodnem in severnem delu grebena Porezna. Bili so utrujeni, iskali so zatišje, da bi se odpočili in se razmestili za morebitni sovražnikov napad iz smeri Davče ali iz smeri Petrovo Brdo–Sorica. Zadnji del kolone je prispel na Porezen v zgodnjih jutranjih urah.

Dobršen del moštva vseh enot, ki so bile oborožene, je zasedel položaje na kotah Porezna v smereh, od koder je bilo mogoče pričakovati sovražnikov napad, ostalo ljudstvo pa se je namestilo v bunkerje in kasarne, ki so jih Italijani zgradili že v času priprav na drugo svetovno vojno (t. i. obrambna linija Porezen–Črni vrh, ki so jo Italijani zgradili nasproti jugoslovanske obrambne linije na Blegošu). Del borcev je našel zavetje v kotanjah ob skalah. Pihal je močan veter, bil je ledeno mrzel.

Za vse, ki smo bili to noč na obronkih Porezna, je bila velika sovražnica gosta megla, ki nam je preprečila uspešno organizirati obrambo pred pričakovanim sovražnikovim napadom na naše položaje. Glede na vse prepreke ter zaradi megle in utrujenosti borcev smo se skušali prikriti na Poreznu do večera, nato pa se po pripravljenem načrtu prebiti med Sorico in Petrovim Brdom na Soriško planino in naprej v Bohinjsko dolino. Ker pa smo opazili premik sovražnikovih enot na bližnjih obronkih, smo ukazali strogo pripravljenost.

Vendar je sovražnik izkoristil gosto meglo, prišel neopaženo mimo zasede in se pojavil na vrhu Porezna. Ker je zasedel vrh grebena, si je pridobil taktično terensko prednost. Poveljstva vseh enot so takoj ukrepala in sprejela borbo s sovražnikom, ki je začel obstreljevati naše položaje. Vnel se je hud boj na grebenu.

Z jurišem smo hoteli napadalce pregnati z vrh grebena Porezna, da bi dobili boljše položaje in terensko prednost. V tem jurišu je padlo 32 borcev, vsaj toliko pa je bilo ranjenih. Med padlimi sta bila tudi namestnik komandanta Gorenjskega vojnega področja, narodni heroj Andrej Žvan-Boris in namestnik komandanta Kosovelove brigade Jože Koje-Pepi. Tovariš Boris je padel pri jurišu za osvojitev grebena na Poreznu; pri tem smo izgubili tudi bolničarko, ki mu je hotela nuditi zdravniško pomoč, a sta bila oba smrtno zadeta. Tovariš Pepi pa je padel, ko je branil borem izhod iz bunkerja, ki ga je sovražnik obkolil, potem ko je zasedel položaj na grebenu Porezna. Vendar so borci 1. bataljona Kosovelove brigade in

Gorenjskega vojnega področja z močnim ognjem preprečili, da bi sovražnik prodrł še naprej, in tako omogočili, da so se borci začeli umikati iz bunkerjev in vojašnice pod jugovzhodnim robom Porezna.

Da bi bil položaj še težji, se je med borbo megla dvignila. Sedaj ni bilo nobene možnosti več, da bi borci z jurišem pregnali sovražnika in rešili tovariše iz obkoljenega bunkerja. Enote 13. policijskega polka 14. divizije SS so po obkolitvi začele pozivati borce, naj se predajo. Ti so počasi prihajali iz bunkerja. Ukazali so jim, naj predajo orožje in opremo, jih pretepali s puškinimi kopiti in jih prisilili, da so polegli v sneg. Zvezali so jim roke na hrbtu, jih povezali po deset in deset skupaj ter jih odgnali v dolino. Enote tega polka so že pred bitko na Poreznu zajele 31 borcev in bork. Zasliševal jih je komandant major Schmitt in od vseh sta ostala živa le dva, vse druge so postrelili v Zapršiču, 200 m od Pavlinove domačije. Deset borcev neznane enote pa so pobili tudi v Rovtah.

Najhuje pa je bilo z zajetimi na Poreznu. Peljali so jih v prazen hlev Gabrijela Feltina na Jesenico. Tu so preživeli dan lačni, žejni in v popolni negotovosti. Naslednjega dne (25. marca) so 11 borcev, preoblečene v cape in celo gole, odpeljali na morišče v Javorško gmajno in njeno bližino. Ko so ujeti borci zaslišali prve strele, sta jih zajela obup in groza. Nekateri so vpili, drugi so preklinjali ali molili. Pobijali so jih po šest ali deset skupaj, nekatere pa so zapodili v hrib in jih pobijali kot bežečo divjad. Tako so pobili na Jesenici 97 partizanov, ostale pa na Ravnah in v Orehku. Še živeče priče, ki so se rešile pokola s svojo iznajdljivostjo in srečo – Tone Ravnik, Alojz Koder, Stanko Dovjak, Rudi Vidmar, Stanko Žakelj in Ivo Kovač – govorijo z vso prizadetostjo o surovosti tega nepopisljivega zločina. Nič ni pomagalo pojasnjevanje, da so bili mobilizirani, da so iz zalednih enot in da niso imeli orožja, da so starejši, žene in mladoletniki.

Med vso ofenzivo je sovražnikova enota, katere komandni kader je bil sestavljen iz avstrijskih Korošcev in Tirolcev, znana po zločinah na avstrijskem in slovenskem Koroškem, na Primorskem in ob Jadranu, pobijala aktiviste in partizane, terorizirala prebivalstvo, požigala domove, plenila živila in živino. Ni jim bilo mar, da se bliža konec vojne in zmaga rodoljubnih sil. Želja po krvi in sadi-

zem sta bila močnejša. To je bila sla po iztrebljenju našega ljudstva. To je bila podoba najbolj nazadnjaških sil, katerih ostanki še vedno živijo po svetu.

Partizanske enote, ki so bile na Poreznu, so se po končani borbi umaknile proti Bohinju. V smeri Soriške planine smo glavno cesto prešli med Petrovim Brdom in Sorico. Iz Sorice so nas močno obstreljevali z minometalci. Ker smo se umikali po bukovem gozdu, nam mine niso povzročile izgub. Na Soriški planini smo se malo odpočili, uredili svoje vrste in opremo ter takoj nadaljevali pot proti Rovtu v Bohinju. Nad bohinjskim Rovtom smo se ustavili, se odpočili in nahranili. Hrano smo organizirali v Rovtu preko gospodarske komisije njihovega odbora OF.

Po prihodu v Bohinjsko dolino je enota, čeprav je bila številčno oslABLJENA, z Jeseniško-bohinjskim odredom takoj napadla sovražnikovo skupino. Večja kolona Nemcev je namreč za vsako ceno hotela prebiti obrambo branilcev gornjega dela Bohinjske doline, a ji ni uspelo. Nasprotno, sovražnik je doživel poraz in se je z begom umaknil v svojo bazo v Bohinjski Bistrici.

V Bohinjski dolini so se enote Gorenjskega vojnega področja odpočile in si nabrALE novih moči. Med bivanjem je Gorenjsko vojno področje, skupaj z ostalimi enotami, ki so bile na tem območju, izvedlo politične in partijske konference, potrebne organizacijske pregrupacije in tudi mitinge s prebivalstvom Bohinjske doline. Morala med borci in civilnim prebivalstvom je bila visoka in tudi priprave borcev za prevzem oblasti so se v tem času pospešeno odvijale. Ne glede na sovražnikove akcije in nadaljevanje njegove ofenzive, je bilo naše delovanje vseskozi zelo aktivno. Komanda Gorenjskega vojnega področja je prišla s svojimi enotami skozi ofenzivo prerojena in osvežena, čeprav smo izgubili dragocene borce in politične kadre, ki jih je bilo potrebno nadomestiti z novimi tovariši. Ti so nadaljevali boj do končne osvoboditve ter uničevali sovražnika na zemlji, kjer je povzročil toliko gorja in trpljenja pa tudi materialne škode.

Sovražnik se še ni umaknil iz ofenzivnega območja v Selški dolini, ko je Gorenjsko vojno področje preko Jelovice in Prtovča prikorakalo na Čejnjo. Vse enote so pod vihrajočo zastavo krenile naprej proti Železnikom in v Martinj Vrh. Nastanili smo se pri Puču ter s

povečano aktivnostjo delovali za odpravo posledic nemške ofenzive, ki je pustila za seboj razdejanje ter veliko človeških in materialnih izgub. Dogodki na vzhodni fronti in v Italiji so se zelo hitro razvijali v prid osvoboditve. Sovjetska armada je naglo potiskala sovražnika proti Berlinu. Zahodni zavezniki so se zavedali, da morajo oživeti svojo fronto v Italiji, nameravali so v Trst. Strateški cilj jugoslovanske vojske pa je bila fronta v Sremu in potiskanje sovražnika proti zahodu z namenom, da bi zajeli čimveč sovražnikovih vojakov, uničili njegovo vojsko na naših tleh in zaplenili njegovo tehnično opremo ter jo osposobili za borbo proti njim samim.

Komanda Gorenjskega vojnega področja je s svojimi enotami, komandami mest in partizanskimi stražami ostala pred končno zmago na področju Gorenjske edina vojaška enota. Pred njo so bile postavljene velike in odgovorne naloge: zasedba gorenjskih mest in krajev, zavarovanje objektov, vzdrževati red in disciplino v lastnih vrstah in med prebivalstvom ter zavarovati objekte, v katerih se nahaja eksploziv in municija, ki ju je zapustil umikajoči se sovražnik. Z njim so potekale borbe ob cestah in železnicah. Posebej še v smeri Jezerskega in Ljubelja in po gornji Savski dolini. V teh smereh se je sovražnik za vsako ceno skušal prebiti preko Karavank, Ljubelja in Jezerskega v svojo staro domovino, da bi se predal Angležem ali Američanom. Naše enote so, skupaj s prodirajočo IV. armado, to preprečile. Zajetje elitnih sovražnikovih enot in njihove tehnike je bila naša osnovna naloga.

Pri sklepnih operacijah za osvoboditev domovine in neposredno pri osvobajanju naših mest na Gorenjskem gre vsa zahvala borcem in vodstvu enot Gorenjskega vojnega področja ter političnim organizacijam in delovnim ljudem po tovarnah in obratih, ki so le-te po svojih močeh obvarovali in pomagali, da smo uspešno izvedli nalogo, ki jo je pred nas postavila partija in naš vrhovni komandant tovariš Tito. Borbena morala, od posameznega borca do celotnega vodstvenega kadra, je bila na zelo visoki ravni, enako pa tudi pripravljenost na nove žrtve v času urejanja reda in normalizacije življenja ob kapitulaciji sovražnika in po koncu druge svetovne vojne.

Janko Urbanc-Olga